

De voorzitter:

Dit is de laatste vergadering voor het zomerreces en die sluit ik niet voordat ik jullie heb toegesproken.

Als we terugkijken, zien we dat we in deze Kamer veel records hebben verbroken. Te beginnen met het aantal Kamerleden dat is vertrokken; dat is nog nooit zo hoog geweest. Sinds het aantreden van de nieuwe Kamer in 2017 hebben 32 Kamerleden de Kamer verlaten, waarvan 12 Kamerleden naar het kabinet zijn gegaan. Eenieder heeft zo zijn of haar eigen redenen om de Kamer te verlaten en niet elk vertrek is hetzelfde, maar ik betreur — zoals ik al vaker heb gezegd — de grote vlucht die het heeft genomen.

Gelukkig zijn er ook Kamerleden die het ambt hooghouden. Ik ben blij met de terugkomst van de heer Mark Harbers. Met hem keert er acht jaar Kamerervaring terug. En dat is goed: een stevig parlementair geheugen van de Kamer is belangrijk als het gaat om het bieden van tegenwicht aan de regering.

Er is ook een recordaantal moties ingediend: ruim 4.000. Veel moties lijken op elkaar, maar niet alle moties zijn hetzelfde. Er zijn moties die je bijblijven. Zo heeft de PVV de shredder ontdekt. De heer Kops diende in het debat over het klimaat zijn motie in die luidde: de Kamer, gehoord de beraadslaging, verzoekt de regering om het klimaatakkoord door de shredder te halen, en gaat over tot de orde van de dag. Sinds gisteren heeft de PVV de shredder aan de kant gezet en ingeruild voor de prullenbak.

Er is ook een recordaantal algemene overleggen geweest: 340. Deze overleggen eindigen steeds vaker in de plenaire zaal. Dit jaar zijn er 220 VAO's geweest. Dat is een stijging van bijna 30% ten opzichte van vorig jaar. De afgelopen twee weken waren alle vergaderzalen volgeboekt. Bodes raakten oververhit, stenografen renden van de ene naar de andere zaal en de Griffie plenair draaide overuren. De fractiemedewerkers en de ambtelijke organisatie draaiden op volle toeren. En dan wordt mij bij de Raming gevraagd of we ons aan de arbeidstijden houden. Wat denkt u zelf, meneer Van Nispen?

We hebben ook een recordaantal bezoekers. Ondanks de druk die dit legt op de mensen van onze Beveiligingsdienst, leiden ze dit steeds weer in goede banen. Ik kan u zelfs melden dat wij, na Madurodam, een van de best bezochte attracties in Den Haag zijn.

Er is ook een recordaantal aan buitenlandse reizen. Toch zijn er Kamerleden die graag zouden willen reizen, maar dat niet kunnen doen omdat het paren niet lukt met een stemverhouding van 76/74. Vooral de heer Von Martels en de heer Van den Bosch schijnen er last van te hebben. In februari van dit jaar verscheen er een bericht in het Algemeen Dagblad dat Kamerleden van het CDA en de VVD amper nog het land uit durven te gaan. De heer Von Martels zette dat nog eens wat steviger aan in een radio-interview. Niet alleen kan hij niet naar het buitenland, maar hij kan ook geen afspraken maken in eigen land, zelfs niet in Den

Haag of Utrecht. Ik citeer: Op dinsdag, woensdag en donderdag lijkt de Kamer soms wel een gesloten inrichting, alsof je een enkelband om hebt. Er is echter één Kamerlid dat zijn enkelband lijkt te hebben doorgeknipt: de heer Anne Mulder. Hij is recordhouder reizen. Je hebt ook Kamerleden die naar het buitenland gaan terwijl niemand dat opvalt. En dat is natuurlijk niet helemaal de bedoeling. Wat doe je op dat moment? Je zoekt een plek die om een bepaalde reden gevoelig ligt, koopt een vlaggetje en hoopt dat je wordt opgepakt. Maar gelukkig hebben we daar een filmpje van.

Ik trek me jullie welzijn enorm aan. De een ervaart de Kamer als een gesloten inrichting, anderen hebben een meldplicht of een ophokplicht. En dat raakt mij. Daarom bemoei ik me actief met de renovatie van het Binnenhof. Ik wil ervoor zorgen dat het hier niet als een gesloten inrichting voelt, maar als een vakantieparadijs met tropische kantoortuinen en palmbomen. Maar helaas, het moet sober en doelmatig zijn.

Er gebeuren ook veel mooie dingen, bijvoorbeeld de viering van 100 jaar algemeen kiesrecht. Maar het mooiste is en blijft het debat, het gesproken woord in het parlement. We hebben veel debatten met elkaar gevoerd, in commissieverband en hier in de plenaire zaal. Er waren soms mooie en beladen debatten. En ik geniet elke keer van bevlogen Kamerleden die voor hun kiezers opkomen. Emoties kunnen hierbij hoog oplopen. Diezelfde emoties leiden soms tot mooie uitspraken en versprekingen. Zo zei mevrouw Bergkamp dat niet iedereen het ei opnieuw moet uitvinden. De heer Van Weyenberg had het over mensen die op een appeltje moeten bijten. En minister Koolmees had het over gelijke monniken, gelijke pakken. Ik zie dat het gesproken woord uit het hoofd en het hart, en niet vanaf het papier, steeds vaker voorkomt in deze zaal. Ere wie ere toekomt: de heren Nijboer en Kops zijn de eersten van de jonge generatie Kamerleden die dit aandurven, en het is een genot. Gelukkig volgen steeds meer Kamerleden dit voorbeeld. Ik zou zeggen: laten we na het reces de mondelinge vragen niet meer van papier lezen. Het heet niet voor niets het mondelinge vragenuur.

Soms zie ik ook iets bloeien in de zaal tussen Kamerleden. Ja, nu wordt het spannend. Er zijn zelfs stellen en gouden duo's. Mevrouw Ouwehand en de heer Geurts kunnen niet met maar ook niet zonder elkaar. Ik noem de heer Graus, die een bijzondere band heeft met de heer Futselaar en hem liefkozend "de Futs" noemt. De heer Van Meenen die, voordat hij achter het kathedraal staat, al liefdevol wordt opgewacht bij de interruptiemicrofoon door de heer Beer-tema, en andersom ook. Het gouden duo Renske Leijten en Kees Verhoeven, die stomverbaasd zijn als de een de ander niet in zijn of haar inbreng noemt.

Nog een record: de waslijst aan debatten. 118 meerderheidsdebatten en 108 dertigledendebatten. Bij elkaar 226. De hoeveelheid debatten leidt ertoe dat jullie soms vergeten dat het debat al op de lijst staat. De heer Van Raan wilde een debat over de stijging van de zeespiegel. Hij kreeg steun van 30 leden en daardoor kon hij een eerder debat dat hij zelf had aangevraagd, over de stijging van de zeespiegel, van de lijst afvoeren en een debat over de stijging van de zeespiegel toevoegen aan de lijst.

Dan heb je Kamerleden die bij de regeling van werkzaamheden een debat aanvragen en denken dat het de eerste termijn van de Kamer is. Ik zal geen namen noemen, meneer Van Gerven. Tot 2012 kende de Kamer geen voorraadlijst met debatten. Dit is in de loop der jaren zo gegroeid. Ik had gehoopt dat deze Kamer bij haar aantreden in 2017 terughoudender met haar instrumenten zou omgaan. Maar helaas, het tegendeel is het geval. De agenda is ontploft. Het oudste debat op de lijst dateert van maart 2018 en er worden zelfs debatten aangevraagd over rapporten die pas over een halfjaar verschijnen, meneer Wiersma.

Lieve collega's het aantal records wat betreft moties, vragen en debatten laat zien dat we ons werk serieus nemen, maar het laat ook zien dat de medewerkers en de ambtelijke organisatie onder druk staan en dat jullie zelf ook onder een enorme druk staan. Jullie ervaren dagelijks de druk vanuit de samenleving, de hoeveelheid mails, de sociale media. De druk vanuit de fractie en de partij en de druk vanuit de pers. Die druk maakt dat we onszelf en elkaar gek maken. Een aantal collega's onder ons lijdt eronder en een enkeling is halverwege gestopt omdat de druk te hoog was. Wees alsjeblieft zuinig op jezelf en op elkaar.

Het vele werk dat we hier doen, kan niet plaatsvinden zonder de Kamerambtenaren en fractiemedewerkers: de mensen die zich dagelijks voor ons inzetten, of het nu gaat om inhoudelijke ondersteuning, of al die andere disciplines die nodig zijn om ons werk in dit gebouw te kunnen doen. Ze zijn er altijd. Ze hebben soms heel wat met ons te stellen en voelen, net als wij, de druk die het met zich meebrengt om te werken in het brandpunt van de Nederlandse democratie. Maar ze staan er, dag in, dag uit. Daar zijn we hen heel, heel dankbaar voor.

(Geroffel op de bankjes)

De voorzitter:

Ook een woord van dank aan alle Presidiumleden. Jullie inzet en betrokkenheid bij het werk van de Kamer is enorm. Voor mij is dat een enorme steun. Een speciaal woord voor de beide ondervoorzitters, Ockje Tellegen en Martin Bosma. Hij heeft vandaag samen met Ockje ook een dienst gedraaid.

(Geroffel op de bankjes)

De voorzitter:

Ik heb begrepen dat de heer Bosma soms als "mevrouw de voorzitter" wordt aangesproken wanneer hij mij vervangt. Waarop de vorige keer de heer Graus vanuit de bankjes riep: dat is hij alleen in het weekend!

(Hilariteit)

De voorzitter:

Natuurlijk bedank ik ook onze parlementaire pers. Het is heel belangrijk dat ons werk wordt gecontroleerd. De journalistiek wordt wel de waakhond van de democratie genoemd, en dat is terecht.

Dan wens ik u een heel mooi reces toe. Geniet van de zon en van het gezelschap van uw geliefden, familie en vrienden.

den. Rust uit en neem een beetje afstand. Ik zie u graag op 3 september terug. Een fijn reces!

(Geroffel op de bankjes)